

1.1 Dierenwelzijn

1.1.1 Wat staat er op het spel?

Dieren zijn - net als mensen - wezens met gevoel, die respect en bescherming verdienen. In Nederland gaat de overheid sinds 1981 uit van de erkenning van de intrinsieke waarde van dieren.ⁱ Op basis van dit fundamentele uitgangspunt, tevens vastgelegd in het [Verdrag van Lissabon](#) (2007), bepleiten dierenbeschermingsorganisaties maatregelen om het welzijn van dieren te beschermen. En met succes, want dierenwelzijn kan zich op een groeiende belangstelling verheugen van de maatschappij en het bedrijfsleven. Het pleidooi van dierenbeschermingsorganisaties vindt steeds meer weerklank onder Europese burgers, blijkt onder meer uit de [Eurobarometer](#). Om deze reden besteedt ook de politiek steeds meer aandacht aan het onderwerp. Ook in andere landen buiten Europa wordt dierenwelzijn steeds meer een issue bij het publiek. Binnen de Verenigde Naties wordt gesproken over een [UN Declaration on Animal Welfare](#).

Het welzijn van dieren is ook belangrijk voor het welzijn en de gezondheid van grote groepen mensen. Ongeveer een miljard mensen zijn voor hun inkomen, voeding en kleding afhankelijk van de gezondheid en productiviteit van de dieren waar zij mee werken. Om deze reden heeft bijvoorbeeld de FAO, de Voedings- en Landbouworganisatie van de VN, onlangs besloten om meer expliciete aandacht te geven aan dierenwelzijn. Volgens de FAO is dierenwelzijn verbonden met onder andere voedselzekerheid en -veiligheid, gezondheid, duurzaamheid, arbeidsomstandigheden, rurale ontwikkelingen, gendergelijkheid en sociale rechtvaardigheid.ⁱⁱ

Met name in de (intensieve) veehouderij kan het welzijn van dieren onder druk komen te staan, onder andere omdat dieren vaak worden gehouden in omstandigheden die niet bij de diersoort passen en niet dierwaardig zijn. In de intensieve veehouderij (waaronder de gangbare varkens-, pluimvee-, vleesvee-, konijnen-, geiten- en melkveehouderijen, waarbij melkkoeien jaarrond op stal worden gehouden, en vissen in de intensieve aquacultuur), worden dieren in hoge concentraties binnen gehouden en ondergaan ze vaak onverdoofde ingrepen (staarten knippen, snavels kappen, tanden vijlen, onthoornen). Dieren hebben geen tot weinig mogelijkheid om hun natuurlijke gedrag uit te voeren (grazen, scharrelen, wroeten). Ook het transport over lange afstanden en het beheersen van de condities voor en tijdens het slachten van dieren verdienen de aandacht. De intensieve veehouderij wordt voorts gekarakteriseerd door een houderijsysteem dat niet grondgebonden is, waarbij veevoer wordt aangevoerd en mest moet worden afgevoerd. Het systeem kenmerkt zich dus door de afwezigheid van een natuurlijke kringloop en het afwentelen van de gevolgen van milieuvervuiling (vermesting en verzuring) op de samenleving.

Door veranderende consumptiepatronen in opkomende markten (zoals de BRIC-landen: Brazilië, Rusland, India en China) neemt wereldwijd de vraag naar veeteeltproducten - vlees, zuivel, eieren - sterk toe. Om aan deze vraag te voldoen op een manier die aandacht heeft voor dierenwelzijnsnormen is een grote uitdaging. Ook omdat het negeren van dierenwelzijn in toenemende mate gezondheidsrisico's voor de bevolking met zich meebrengt door de mogelijke snelle verspreiding van ziektes.ⁱⁱⁱ

Behalve in de veeteeltsector zijn dierenwelzijnsnormen ook van belang in sectoren zoals de farmaceutische industrie en cosmeticasector die veel proefdieren gebruiken. In het (inter)nationale maatschappelijke en politiek debat wordt steeds vaker uitgegaan van de 3V alternatieven voor dierproeven: vervanging, vermindering en verfijning. Verder worden in de recreatiesector dieren ingezet voor sport en vermaak - paardensport, circussen, dierentuinen - en zijn er bedrijven die dieren houden voor hun bont. Ook het fokken en verhandelen van huisdieren heeft zich inmiddels in veel landen ontwikkeld tot een belangrijke bedrijfstak. En tenslotte is bij plezierjacht, jachttoerisme, het bestrijden van plaagdieren en visserij het welzijn van dieren vaak in het geding.

Het investeringsbeleid van de bank zou bij investeringen in al deze sectoren rekening moeten houden met het welzijn van dieren, niet alleen omwille van dieren zelf maar ook om de mogelijke maatschappelijke gevolgen op het gebied van gezondheid en milieu. Bij de ontwikkeling van een beleid op dit gebied kunnen banken gebruik maken van de internationale standaarden die in de volgende paragraaf worden beschreven.

1.1.2 Internationale standaarden

• Algemeen

- Welzijn is de kwaliteit van het leven van dieren zoals die door het dier zelf wordt ervaren. De [Five Freedoms](#) worden vaak als uitgangspunt genomen voor het opstellen van standaarden voor dierenwelzijn. Dit concept is ontstaan uit het Brambell Report dat in 1965 in Groot-Brittannië verscheen en het daaropvolgende verzoek van de Britse minister van Landbouw aan de Farm Animal Welfare Council (FAWC) om de *Welfare Codes* voor runderen, varkens, kippen en kalkoenen te herzien. Het heeft tenslotte de volgende lijst met vijf vrijheden opgeleverd die kunnen worden toegepast op alle dieren.

Een dier moet vrij zijn:

1. Van honger, dorst en onjuiste voeding;
Directe toegang tot vers water en goed voedsel om gezond en sterk te blijven.
2. Van thermaal en fysiek ongerief;
Het hebben van een geschikte, comfortabele huisvesting die rust biedt.
3. Van pijn, verwondingen en ziektes;
Door dit te voorkomen of snel te diagnosticeren en te behandelen.
4. Van angst en chronische stress;
Door omstandigheden die lijden en stress veroorzaken te vermijden.
5. Om het natuurlijke (soortelijke) gedrag te vertonen;
Door voldoende ruimte, voldoende en juiste voorzieningen en gezelschap van soortgenoten te verstrekken.

- Het [Welfare Quality Project](#) (2004-eind 2009) heeft geresulteerd in verscheidene praktische meetinstrumenten om dierenwelzijn te kunnen beoordelen. De vijf vrijheden worden ook in dit project en in de meetinstrumenten verwerkt. Er zijn daarnaast duidelijke minimum dierenwelzijnstandaarden opgesteld in het algemeen en toegespitst op een paar diergroepen.
- Het principe dat een dier intrinsieke waarde heeft, is in Nederland opgenomen in diverse wetten: Wet op de Dierproeven, Flora en Faunawet en ook in de nieuwe Wet Dieren die naar verwachting in 2011 in werking zal treden. Dit is een samenvoeging van vijf wetten aangaande dieren, waaronder de huidige Gezondheids- en Welzijnswet voor Dieren.^{iv}
- In een protocol bij het [Verdrag van Amsterdam](#) (1997) erkent de Europese Unie dieren officieel als wezens met gevoel en geeft men aan dat Europese burgers en instellingen op het gebied van landbouw, visserij en wetenschap rekening moeten houden met het welzijn van dieren. Dit protocol is vervolgens volledig opgenomen als artikel 6b in de opvolger van het *Verdrag van Amsterdam*, het [Verdrag van Lissabon](#) (2007, in werking getreden op 1 december 2009).

- **Veehouderij**

- In Europa zijn diverse verdragen aangenomen voor de bescherming van landbouwhuisdieren. In de [European Convention for the Protection of Animals kept for Farming Purposes](#) (in 1976 aangenomen en in 1992 gewijzigd) zijn minimumrichtlijnen voor de veehouderij op het gebied van dierenwelzijn opgenomen. Daarnaast zijn er verdragen over [transport](#) (in 1968 aangenomen en in 2003 gewijzigd) en over de [slacht](#). Deze verdragen zijn verder uitgewerkt in specifieke regels voor bepaalde diersoorten of onderwerpen. Voor alle landbouwhuisdieren geldt de [algemene dierenwelzijnrichtlijn](#) (98/58EG). Verder zijn er specifieke regels voor het transport van dieren, het bedwelmen en doden van dieren, huisvesting en verzorging van dieren en diergezondheid. Op termijn worden enkele ernstige misstanden in de intensieve veehouderij afgebouwd, zoals het houden van kalveren in kisten (verboden sinds 2007), hennen in legbatterijen (verboden vanaf 2012) en het houden van zeugen in voerligboxen (verboden vanaf 2013).
- In de biologische landbouw zijn ook normen voor dierenwelzijn opgenomen. Met betrekking tot de biologische landbouw heeft de *International Federation of Organic Agricultural Movements* (IFOAM) de [Norms for Organic Production and Processing](#) ontwikkeld. Deze bestaan uit de [IFOAM Basic Standards for Organic Production and Processing](#) en bijbehorende [Accreditation Criteria](#). Alle producenten ter wereld die zich houden aan de IFOAM normen worden opgenomen in het [Organic Guarantee System](#). In 2007 is de nieuwe verordening biologische productiemethoden (EG nr. 834/2007) in werking getreden.
- Standaarden van de [OIE](#) (World Organisation for Animal Health) zijn bedoeld om de hygiënische veiligheid rondom de handel in dieren en dierproducten veilig te stellen. De [Terrestrial Animal Health Code 2009](#) en de [Aquatic Animal Health Code 2009](#) gaan dus voornamelijk over diergezondheid maar bevatten ook aanbevelingen voor dierenwelzijn, met name op het gebied van transport, de slacht, het doden van dieren om verspreiding van ziekten te voorkomen en over zwerfdieren.
- In februari 2008 publiceerde het *Sustainable Agriculture Network* (SAN) de [Sustainable Agriculture Standards](#). De normen zijn gebaseerd op richtlijnen van o.a. de Verenigde Naties, de Europese Unie en de Internationale Arbeidsorganisatie, en worden onderschreven door de *Rainforest Alliance*. De standaarden bevatten veertien criteria voor duurzame landbouw (onder meer over omgang met wilde dieren op de boerderij).
- In de intensieve veehouderij kan onvoldoende tegemoet worden gekomen aan de criteria van de Five Freedoms. De [Dierenbescherming](#) introduceerde daarom het [Beter Leven Kenmerk](#) voor dierlijke producten in 2008, speciaal gericht op zogenaamde tussensegmenten (houderijsystemen die qua diervriendelijkheid tussen de intensieve en de biologische veehouderij in staan). Dit sterrensysteem (hoe meer sterren hoe meer dierenwelzijn) is ontwikkeld om het bedrijfsleven uit te dagen het welzijn van de dieren in de veehouderij te verbeteren. De kwaliteitseisen die de Dierenbescherming heeft gesteld aan dit welzijn zijn vastgelegd in afspraken met aanbieders van vlees en worden gecontroleerd door onafhankelijke instanties.

- **Proefdieren**

- Voor proefdieren geldt in Nederland de [Wet op de Dierproeven](#).
- De Europese [Conventie voor de bescherming van gewervelde dieren](#) voor de bescherming van gewervelde dieren voor experimentele en andere wetenschappelijke doeleinden betreft het gebruik van dieren bij experimenten. Ook is er Europese regelgeving voor de huisvesting en verzorging van [proefdieren](#) van kracht en zijn er regels voor het toetsen van dierproeven. Er is een Europees verbod op het uitvoeren van dierproeven voor het testen van [cosmetica](#) en het gebruik van mensapen voor proeven.

- **Andere dieren**

- In Nederland is de [Flora- en Faunawet](#) van kracht. Hierin zijn regels opgenomen voor de jacht, de toegestane jachtmiddelen en schadebestrijding.
- In Europa zijn er regels voor het gebruik van klemmen voor het vangen van dieren voor hun [pels](#) en het houden van wilde dieren in [dierentuinen](#). Er geldt een verbod op de handel in [katten- en hondenbont](#) en sinds dit jaar tevens een importverbod op [zeehondenbont](#).
- De [Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora](#) (CITES) verbiedt de internationale handel in alle bedreigde soorten.
- De Europese Overeenkomst voor de bescherming van gezelschapdieren bevat regels voor de bescherming van gezelschapdieren.
- Circussen en dolfinaria voldoen niet aan de criteria van de Five Freedoms. Dieren zijn niet in staat hun natuurlijke gedrag te vertonen en lijden aan angst en chronische stress. Bovendien wordt vaak gebruik gemaakt van dieren die uit het wild zijn gevangen. Voor dierentuinen is het van groot belang dat de huisvesting en verzorging zodanig is ingericht dat de dieren hun natuurlijke gedrag kunnen vertonen.

1.1.3 Inhoud van een goed bankbeleid

Banken kunnen invloed uitoefenen op het welzijn van dieren als ze investeren in sectoren waar dieren worden gebruikt, gevangen en/of ge(re)produceerd, zoals de visserij, de veeteelt, de farmaceutische industrie en andere bedrijven met een proefdierfaciliteit, de cosmeticasector, de recreatiesector, de bontindustrie en huisdierfokkerijen.

De volgende elementen zijn cruciaal voor een goed bankbeleid:

- **Algemeen**

- De bank zal per investering bekijken of het een sector betreft waar sprake is van een verhoogd risico op een laag niveau van dierenwelzijn en of er specifieke voorwaarden aan de investering moeten worden gesteld op dit terrein;
- De bank zal het gebruik van certificatieschema's in de keten van voedselproductie stimuleren middels haar investeringen.

- **Veehouderij**

- Ondernemingen die gebruik maken van zeer beperkende huisvestingsmethoden voor kalveren (in kisten), leghennen (in legbatterijen) en zeugen (in voerligboxen), worden uitgesloten van investeringen;
- Ondernemingen waarvan bekend is dat zij betrokken zijn bij misstanden op het gebied van dierenwelzijn (bijvoorbeeld in huisvesting, tijdens transport, op veemarkten en in slachthuizen) en die geen aantoonbare actie ondernemen om de leefomstandigheden van dieren te verbeteren worden uitgesloten van investeringen;
- De bank neemt concrete doelstellingen op in het beleid om binnen 10 jaar haar investeringen in ondernemingen in de intensieve veehouderij volledig te hebben afgebouwd. Investeringen in ondernemingen met een diervriendelijke productie of in ondernemingen die willen omschakelen naar diervriendelijke productie, zoals de biologische veehouderij of tussensegmenten, worden verhoogd om de ontwikkeling van alternatieve systemen voor veehouderij, bijvoorbeeld op het gebied van huisvesting, te stimuleren;
- Ondernemingen die dieren houden voor hun vel/pels, ondernemingen die diensten verlenen aan deze industrie en ondernemingen die (afgeleide) bontproducten vervaardigen, verhandelen of verkopen worden uitgesloten van investeringen.

- **Proefdieren**

- Ondernemingen die producten vervaardigen die tot stand zijn gekomen met behulp van genetische modificatie van dieren, worden uitgesloten van investeringen;
- Ondernemingen die dierproeven doen voor het testen van cosmetica, militaire doeleinden en voor invasief gedragsonderzoek bij in het wild levende dieren, worden uitgesloten van investeringen;
- Aan het gebruik van proefdieren ten behoeve van de vervaardiging van medische producten worden eisen gesteld om het dierenleed en het aantal gebruikte dieren zoveel mogelijk te beperken. De onderneming dient actief en aantoonbaar te zoeken naar alternatieven voor dierproeven. Ondernemingen die dierproeven doen waarbij openheid, transparantie en een actief proefdierbeleid (inclusief aandacht voor de 3V alternatieven) ontbreken, worden alsnog uitgesloten van investeringen.

- **Andere dieren**

- Ondernemingen die dieren inzetten in circussen, dolfinaria exploiteren of vechtwedstrijden met dieren organiseren, worden uitgesloten van investeringen;
- Ondernemingen die entertainment aanbieden waarbij op enigerlei wijze (wilde) dieren betrokken zijn (waaronder dierentuinen, wedstrijden met dieren en shows en tentoonstellingen met dieren) en waarbij het welzijn van de betrokken dieren niet kan worden gegarandeerd, worden uitgesloten van investeringen;
- Ondernemingen die handelen in exotische en bedreigde dieren (volgens *CITES* lijst), worden uitgesloten van investeringen;
- Ondernemingen die dieren vangen voor hun vel/pels worden uitgesloten van investeringen.

1.1.4 Scoretabel

Op basis van de criteria die in de voorgaande paragraaf zijn beschreven is de volgende scoretabel voor het bankbeleid ten aanzien van dierenwelzijn opgesteld:

1. De bank heeft geen beleid ontwikkeld voor dit onderwerp;
2. Het bankbeleid ten aanzien van dierenwelzijn doet een algemene toezegging tot bescherming van dierenwelzijn, maar zegt niet toe duidelijke stappen te ondernemen OF stelt een deel van de in paragraaf 1.1.3 genoemde voorwaarden voor investeringen;
3. Het bankbeleid ten aanzien van dierenwelzijn stelt aan investeringen de voorwaarden genoemd in het onderdeel algemeen en in het onderdeel veehouderij van paragraaf 1.1.3;
4. Het bankbeleid ten aanzien van dierenwelzijn stelt aan investeringen de voorwaarden genoemd in het onderdeel algemeen, het onderdeel veehouderij en één van de andere twee onderdelen van paragraaf 1.1.3;
5. Het bankbeleid ten aanzien van dierenwelzijn garandeert dat de investeringen van de bank voldoen aan alle voorwaarden genoemd in paragraaf 1.1.3.

ⁱ “Nota Rijksoverheid en Dierenbescherming”, *Kamerstukken II*, 1980-1981, 16 966, nr. 2

ⁱⁱ “Capacity building to implement good animal welfare practices”, FAO Expert Meeting, Rome, 30 September – 3 October 2008.

ⁱⁱⁱ FAO, “Lifestock’s long shadow, environmental issues and options”, FAO, Rome, 2006

^{iv} Dierenbescherming, “Wet dieren aangenomen door Tweede Kamer”, *Dierenbescherming*, 16 december 2009.